

ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ การจัดขันหมากเพื่อการสู่ขอการแต่งงาน ของชาวจังหวัดสงขลา

Thai Traditional and Cultural Belief in Arranging Trays of gifts (Khan Maak) for Weddings in the Province of Songkhla

เสาวภา โชติเกษมศรี
มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

บทคัดย่อ

“ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ การจัดขันหมากเพื่อการสู่ขอการแต่งงานของชาวจังหวัดสงขลา” มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ การจัดขันหมาก เพื่อการสู่ขอในการแต่งงานของชาวจังหวัดสงขลา เพื่อศึกษากระบวนการ พิธีการ พิธีกรรม ลำดับขั้นตอนของประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ การจัดขันหมาก เพื่อศึกษาความหมาย องค์ประกอบ เอกลักษณะ การจัดขันหมาก และเพื่อส่งเสริมบำรุงรักษา และเผยแพร่ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ การจัดขันหมาก โดยการจัดการอบรมการจัดขันหมากภาคใต้ ให้กับผู้สนใจทั่วไป โดยมีการสุ่มเลือกกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยแบบเจาะจง ในจำนวน 127 ตำบล 16 อำเภอของจังหวัดสงขลา การสัมภาษณ์ ศึกษาจากเอกสาร เสวนากลุ่ม และการเข้าไปมีส่วนร่วม การบันทึกวีดิทัศน์พิธีการแต่งงาน ซึ่งมี 4 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มครู หมอ กลุ่มบุคคลที่ประสบความสำเร็จในชีวิตสมรสที่เป็นแบบอย่างได้ กลุ่มบุคคลที่รับจ้างทำขันหมากและ กลุ่มคู่สมรส

ผลการวิจัย พบว่า

ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อการจัดขันหมาก เพื่อการสู่ขอการแต่งงานของชาวจังหวัดสงขลา โดยการศึกษาข้อมูลเชิงลึก จะมีประเพณี วัฒนธรรม ที่มีความเชื่อคล้ายคลึงกันที่ให้อุปการะที่รักชอบกันจะต้องมีพิธีสู่ขอโดยมีขันหมากและสินสอดของหมั้น แล้วแต่จำนวนที่ตกลงกัน จะมีชื่อที่แตกต่างกันตามพื้นที่ในลำดับขั้นตอนและรูปแบบของท้องถิ่นนั้น ๆ ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในพิธีการสู่ขอ จึงสามารถที่จะบรรยายความแตกต่างของท้องถิ่นได้ จากการศึกษางานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้จัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การจัดขันหมาก ณ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา มีผู้เข้ารับการอบรม 56 คน ซึ่งสามารถนำไปปฏิบัติงานจริงได้หรือนำไปทำธุรกิจรับจ้างทำขันหมาก

คำสำคัญ : ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ การจัดขันหมากเพื่อการสู่ขอการแต่งงานของ ชาวจังหวัดสงขลา

ABSTRACT

The “Khan Maak”, Thai traditional and cultural belief in arranging trays of gifts for weddings in the province of Songkhla. This research To study Thai traditional and cultural belief in arranging trays of gifts for weddings in the province of Songkhla. To study the processes and programs of weddings in the province of Songkhla. To study the meanings of cultural adherence and dissemination of wedding beliefs in the province of Songkhla. And To promote Thai traditional and cultural belief “Khan Maak” for weddings in the province of Songkhla by providing seminar workshops for those who are interested from the local community or from the society as a whole. The results conclusion of the study of Khan Maak, Thai traditional and cultural belief in arranging trays of gifts for weddings in the province of Songkhla, were done by in-depth interviews in 4 areas from 129 Tambons, 16 Amphoes in the province of Songkhla. of Sample Data from 4 groups : Procedure Director of the program during the wedding , A respected elderly invited from either side of the party , Flower shops to make the “Khan Maak” for the weddings and Selected couples who are successful in their marriage.

The study results were as follows : The “Khan Maak”, the Thai traditional and cultural belief in arranging trays of gifts for weddings in the province of Songkhla are the same but some differences were found out in the procedures depending which area the wedding is performed. The researcher has had first hand observations and participations in many weddings from the beginning of the wedding ceremonies until they are finished. The researcher then held a seminar workshop to 56 people in the province of Songkhla at the Rajaphat Songkhla University acquired experience

Keyword : Thai Traditional and Cultural belief in arranging Tray of gifts (Khan maak) for Wedding in the province of Songkhla

บทนำ

การแต่งงานเป็นประเพณีที่สำคัญสำหรับวิถีชีวิตของมนุษย์ เพราะเป็นการบ่งบอกว่าผู้ที่แต่งงานนั้นมีความพร้อมเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์แล้ว พร้อมทั้งจะเป็นครอบครัวรับผิดชอบชีวิต อีกหลายคนเพิ่มขึ้นนอกจากชีวิตของตนเอง และทำหน้าที่แสดงความสามารถตามบทบาทของตนเองในฐานะหัวหน้าของครอบครัว การแต่งงานหมายถึง การที่ชาย - หญิง มีความรักใคร่ต่อกันจนสูงงอม มีความเห็นอกเห็นใจกันและพร้อมที่จะดำเนินชีวิตร่วมกันเป็นครอบครัวอย่างสามัคคีปรองมอด การแต่งงานมีความสำคัญมาก เนื่องจากเป็นประเพณีที่งดงาม แสดงถึงความเจริญงอกงามทางวัฒนธรรมด้านจิตใจ และวัฒนธรรมทางด้านวัตถุของบรรพบุรุษของไทยเรา ที่มองการณ์ไกล และมีความละเอียดอ่อน โดยธรรมชาติของสิ่งที่มีชีวิตย่อมต้องการความรักความอบอุ่นทางเพศสัมพันธ์? และต้องการสืบสกุลต่อไปด้วย จึงทำให้เกิดความแตกต่างกันระหว่างคนกับสัตว์ ในขณะที่เดียวกันกฎหมายและประเพณีไทยเรามีการกำหนดกฎเกณฑ์ของบุคคลที่จะแต่งงานได้ต้องมีเงื่อนไขอีกหลายอย่าง (พวงพกา ประเสริฐศิลป์.2542:) เป็นการเปลี่ยนแปลงสถานภาพและวิถีชีวิตของคนสองคน ซึ่งต้องมาอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวเดียวกัน เครือญาติเดียวกัน ชีวิตจะเป็นสุขได้ต้องอาศัยการปรับตัว ความอดทน ความดี ความซื่อสัตย์พิถีพิถันคู่ขวัญว่าสาวจะช่วยเหลือเตรียมความพร้อมในเรื่องนี้โดยความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีและการรับรู้ของชุมชน (จารุวรรณ ธรรมวัตร.2531 : 10-11) การแต่งงานเป็นการเริ่มต้นแห่งชีวิตครอบครัวของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคม ผู้ที่จะมีชีวิตเป็นครอบครัวได้คือ ชายหญิงที่เป็นสามัคคีปรองมอดกัน ซึ่งได้เข้าพิธีแต่งงานเป็นตามจารีตประเพณีที่มีอยู่ในสังคมนั้น ๆ การแต่งงานในแต่ละภาคของประเทศไทยมีชื่อเรียกต่างกันไป เช่น ภาคเหนือเรียกว่า กินแขก ภาคกลางบางท้องถิ่นเรียกว่า

กินสามถ้วย ภาคใต้เรียกว่ากินงานและภาคอีสานเรียกว่า กินดอง เป็นกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมและวิถีประเพณีอันเก่าแก่และสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน กลุ่มชนชาติพันธุ์จึงสืบทอดประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นและมีเอกลักษณ์ของตนเอง

สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยสนใจศึกษาประเพณีความเชื่อการจัดขันหมากเพื่อการสู่ขอการแต่งงานของท้องถิ่นชาวจังหวัดสงขลา ได้ศึกษาความเชื่อและประเพณีที่หลากหลายของประเพณีขันหมาก การแต่งงาน กระบวนการ พิธีการ ขั้นตอน เอกลักษณ์ และความเชื่อของกลุ่มว่าสาวที่แตกต่างตามหลักศาสนา ตลอดจนคติความเชื่อจากประเพณีการแต่งงาน ซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวท้องถิ่นจังหวัดสงขลา เพื่อการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมการจัดขันหมากอันดีงามของชาวสงขลาตลอดไปอย่างเป็นระบบ

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

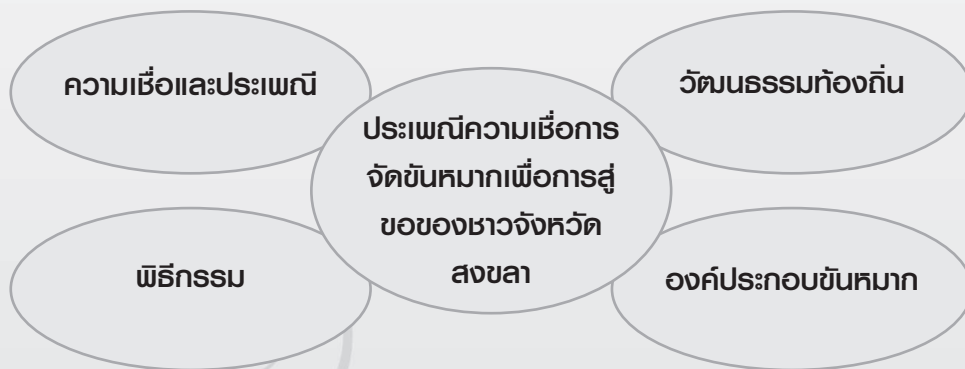
- 2.1 เพื่อศึกษาประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อการจัดขันหมากเพื่อการสู่ขอในพิธีการแต่งงานของชาวจังหวัดสงขลา
- 2.2 เพื่อศึกษากระบวนการ พิธีกรรม พิธีการ ลำดับขั้นตอนของประเพณี วัฒนธรรม รวมถึงความเชื่อการจัดขันหมากเพื่อการสู่ขอในพิธีการแต่งงานของชาวจังหวัดสงขลา
- 2.3 เพื่อศึกษาความหมาย องค์ประกอบ เอกลักษณ์การจัดขันหมากเพื่อการสู่ขอตามประเพณีการแต่งงานของชาวจังหวัดสงขลา
- 2.4 เพื่อส่งเสริม บำรุงรักษาและเผยแพร่ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อการจัดขันหมากเพื่อการสู่ขอ ในการแต่งงานของชาวจังหวัดสงขลาโดยการจัดอบรมการจัดขันหมากภาคใต้ ให้กับผู้สนใจทั่วไป

3. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยภาคสนาม โดยการศึกษาข้อมูลเชิงลึก (Study in Depth) ของประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อการจัดขันหมากเพื่อการสู่ขอของชาวจังหวัดสงขลา จำนวน 127 ตำบล 16 อำเภอ โดยใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การศึกษาเอกสาร เสนวนากลุ่มและบันทึกวีดิทัศน์พิธีการแต่งงาน

4. กรอบแนวคิดของโครงการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและนักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นความเชื่อการจัดขันหมากการสู่ขอการแต่งงาน

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดวิจัยเรื่อง ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ การจัดขันหมากเพื่อการสู่ขอ ของชาวจังหวัดสงขลา

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีประเด็นศึกษาคือ กระบวนการพิธีการ หรือการสู่ขอ ลำดับขั้นตอนของประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อการจัดขันหมากเพื่อการสู่ขอในพิธีการแต่งงานของชาวจังหวัดสงขลา โดยการศึกษาข้อมูลเชิงลึก (Study in Depth) ของประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อการจัดขันหมากเพื่อการสู่ขอในพิธีการแต่งงานของชาวจังหวัดสงขลา โดยการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 127 ตำบล 16 อำเภอ ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก การศึกษาเอกสาร เสนวนากลุ่มและบันทึก วิเคราะห์พิธีการแต่งงาน

การเลือกพื้นที่และผู้ให้ข้อมูล เลือกเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นผู้มีประสบการณ์ ในการดำเนินงานเป็นครูหมอบและผู้ที่ชาวบ้านเคารพนับถือที่ช่วยเหลือสังคม ชุมชนในการจัดทำขันหมากเพื่อการสู่ขอ และผู้ที่มีอาชีพจัดทำขันหมาก ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะเป็นที่นับหน้าถือตาในวงสังคม มีประวัติครอบครัวที่ดี ประสบความสำเร็จในชีวิตและเป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่น ๆ ที่สามารถบอกเล่าถึงประวัติความเป็นมาของประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อในการจัดขันหมากเพื่อการสู่ขอในการแต่งงานของชาวจังหวัดสงขลา ได้จำแนกลักษณะของผู้ให้ข้อมูลเป็นกลุ่ม ดังนี้ (1) กลุ่มครูหมอบที่ทำพิธีกรรมเกี่ยวกับการสู่ขอและการแต่งงาน (2) กลุ่มบุคคลที่ประสบความสำเร็จในชีวิตและเป็นที่นับหน้าถือตา ชอบช่วยเหลือในการจัดขันหมาก (3) กลุ่มรับจ้างทำขันหมาก และกลุ่มบ่าวสาว ที่เข้าพิธีมงคลสมรส

การเข้าสู่พื้นที่และการเก็บข้อมูล พื้นที่ศึกษาในการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการเก็บข้อมูล เนื่องจากการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยในลักษณะนี้ ตรงการเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชนหรือพื้นที่เป้าหมาย นอกจากการศึกษาจากเอกสาร เลือกใช้การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก ทั้งนี้เพื่อสอบถามถึงองค์การเกี่ยวกับพิธีกรรม ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อในการจัดขันหมากเพื่อการแต่งงานตามประเพณี วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งต้องใช้เวลาการซักถามกลุ่มเป้าหมายไม่น้อยกว่า 1 ชั่วโมง ดังนั้นการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์จึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลมีความเป็นกันเอง มีความเต็มใจที่จะตอบคำถาม โดยแนวคำถามที่สร้างขึ้นเพื่อให้ตอบสนองกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

การเข้าถึงแหล่งข้อมูล เนื่องจากผู้วิจัยเป็นคนจังหวัดสงขลาโดยกำเนิด ซึ่งบิดามารดาเป็นผู้ที่สังคมชุมชน เคารพนับถือ ได้รับเชิญเป็นผู้ใหญ่ไปสู่ขอการหมั้นและการแต่งงานอยู่เป็นประจำ ประกอบกันเป็นอาจารย์สอนในโปรแกรมคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา อยู่หลายปี มีลูกศิษย์อยู่ในพื้นที่จังหวัดสงขลาและใกล้เคียงเป็นจำนวนมาก จึงมีความเข้าใจในลักษณะของการปฏิสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูล ทำให้สะดวกที่จะตั้งประเด็นคำถามกับผู้ให้คำตอบได้เป็นอย่างดี หลังจากนั้นก็ได้สร้างแนวคำถามและไปปรึกษา ตรวจสอบแบบสอบถาม ความเหมาะสมกับผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้การเก็บข้อมูลเป็นไปอย่างครอบคลุมและสามารถเก็บข้อมูลได้อย่างครบถ้วน แนวคำถามที่ใช้สัมภาษณ์ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย 3 แนวคำถาม ดังนี้ (1) ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อครั้งโบราณ มีความเป็นมาเป็นอย่างไรมีรูปแบบการสืบทอดเป็นระยะเวลานานจะมีการพัฒนารูปแบบจากอดีตมาจนถึงปัจจุบันอย่างไร (2) การช่วยเหลือชุมชนท้องถิ่น เรื่องการจัดทำขันหมากเพื่อการสู่ขอและการแต่งงานตามประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อ มีข้อมูลด้านคำแนะนำอย่างไร (3) ข้อมูลด้านการรับทำขันหมาก รูปแบบ จำนวนที่นิยมและราคาจ้างที่มีความเหมาะสมในแต่ละท้องถิ่นอย่างไร หลังจากที่ได้รับข้อมูลจากการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลเสร็จแล้ว นำประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับรูปแบบ ประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อในการจัดขันหมาก มาวิเคราะห์ผล และสรุปควบคู่กับข้อมูลที่ได้รับจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ได้ประเด็นตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

วิธีและขั้นตอนในการดำเนินการ ใช้การสัมภาษณ์โดยมีแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและแบบไม่มีโครงสร้าง รวมถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในการจัดทำขึ้นหมากเพื่อการสู้ออกในพิธีการจริง ซึ่งมีการดำเนินการวิจัย 2 รูปแบบ ได้แก่ การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม มีรายละเอียดดังนี้

การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) มีขั้นตอนในการดำเนินการ

(1) รวบรวมสิ่งที่เป็นที่กัก (Document Colletion) ที่เกี่ยวกับบริบท วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อในการจัดทำขึ้นหมากเพื่อการสู้ออกของชาวจังหวัดภาคใต้

(2) ค้นหาข้อมูลหลัก ตามพื้นที่ที่กำหนดไว้ คือ ครูหมอบุคคลที่สังคมหรือชุมชนให้ความเคารพนับถือ และผู้รับจ้างจัดทำขึ้นหมาก

(3) สร้างความเข้าใจและข้อตกลงเบื้องต้นของการวิจัยครั้งนี้ระหว่างผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูล

(4) จัดทำข้อกำหนดและขั้นตอนการเก็บข้อมูลประกอบด้วย

1) การจัดทำข้อกำหนด คำแนะนำ ชี้แจงแก่ผู้ให้ข้อมูลหลัก

2) กำหนดประเด็นคำถามที่ตอบสนองวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3) ระบุแหล่งข้อมูล ผู้ให้ข้อมูล พร้อมทั้งกำหนดวิธีการเก็บข้อมูลที่เหมาะสมกับแหล่งข้อมูล

4) กำหนดระยะเวลาในการเก็บข้อมูลเพื่อนัดหมายกับผู้ให้ข้อมูลหลัก

(5) หาเครื่องมือและวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง เช่น เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป อุปกรณ์สื่อสาร เป็นต้น ส่วนการลงภาคสนาม เพื่อการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นคำถามเพื่อสามารถตอบสนองวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

1) สร้างบรรยากาศการสนทนาที่เป็นธรรมชาติ สบาย ๆ เป็นกันเอง โดยการใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวจากการสนทนา ทักทาย พูดคุยเรื่องทั่วไป เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูล คลายความกังวล แล้วจึงเล่าถึงเหตุการณ์ที่เชื่อมโยงกับประเด็นคำถาม

2) ชี้แจงจนเกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้ให้ข้อมูลแล้ว พร้อมด้วยการแนะนำวัตถุประสงค์การวิจัย ความสำคัญของผู้ให้ข้อมูล และสิทธิในการตอบข้อคำถามในการสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูล 3 การสนทนา ตามประเด็นคำถามตามวัตถุประสงค์การวิจัย

4) แสดงภาษากายที่เหมาะสมเพื่อสร้างการผ่อนคลายแก่ผู้ให้ข้อมูลและผู้ให้ข้อมูลสามารถนำเสนอข้อมูลได้อย่างเต็มที่

5) สนทนาตามความเป็นจริงมากที่สุดและแจ้งเกี่ยวกับข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัยให้ได้ประเด็นมากที่สุด

6) ปิดการสนทนา

(6) การถอดความจากแบบสัมภาษณ์ โดยบันทึกลายลักษณ์อักษรภายหลังจากการจัดเก็บข้อมูลให้เร็วที่สุด เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

(7) บันทึกภาพระหว่างการสนทนา เพื่อประกอบการข้อมูลจากการแสดงภาษากายของผู้ให้ข้อมูล

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกหาข้อมูล และใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมที่มีการปฏิสัมพันธ์โดยตรง (Reactive participant observation) มีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดทำขึ้นหมากกับผู้ให้ข้อมูล โดยเป็นผู้ร่วมให้ความรู้ ข้อมูล ประสบการณ์ต่าง ๆ ประการสำคัญผู้เก็บข้อมูลเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินการและกิจกรรมประเพณีการแต่งงาน โดยมีขบวนการจัดขึ้นหมาก และสามารถเข้าถึงข้อมูลบางอย่างที่คนภายนอกมักไม่สามารถเข้าถึงได้ ลักษณะเช่นนี้เรียกว่า Complete participant มีการกำหนดกรอบของการสังเกตไว้ล่วงหน้าเป็นการสังเกต และอาจเกิดปรากฏการณ์อื่น ๆ เพิ่มเติมต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อของชุมชนมาแต่โบราณ ได้แก่ เอกสารอ้างอิง เอกสารงานวิจัย เอกสารโครงการ บทความ แผ่นพับ การสืบค้นข้อมูลทาง Internet และจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเชื่อมโยงกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เพื่อสืบค้น ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ในการจัดขึ้นหมากเพื่อการสู่ขอของชาวจังหวัดสงขลา ทั้งในอดีตและปัจจุบัน แล้วนำข้อมูลดังกล่าวไปสังเคราะห์ จัดหมวดหมู่ประเด็นคำถาม เพื่อสะดวกต่อการดึงข้อมูลที่ได้ออกมาตอบสนองตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ โดยได้กำหนดขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ไว้ดังนี้

การจัดระบบข้อมูลเพื่อให้ข้อมูลมีสภาพพร้อมที่จะเลือกและสามารถสืบค้นและจัดกลุ่มข้อมูลนำมาใช้เพื่อการวิเคราะห์ได้สะดวก โดยมีขั้นตอน ดังนี้คือ การจัดระบบกายภาพข้อมูล เป็นการจัดระบบข้อมูลจากเอกสาร เครื่องบันทึกต่าง ๆ และอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

- (1) จัดทำสำเนา (Copy) ข้อมูลเป็น 2 ชุด เสมอ
- (2) เก็บข้อมูลจากชุดแรกแยกต่างหากจากข้อมูลชุดที่สอง เพื่อป้องกันการถูกทำลายหรือสูญหาย
- (3) ทำสำเนาข้อมูลในแต่ละรุ่น (Generation) ทุกครั้งที่มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลง
- (4) จัดหรือบันทึกภาคสนาม (Field Note) เพื่อการจัดทำดัชนีภาคสนาม เพื่อให้สะดวกในการสืบค้น และนำข้อมูลจากการบันทึกภาคสนามมาวิเคราะห์ในลำดับต่อไป

การจัดแสดงข้อมูล มีขั้นตอน ดังนี้

(1) **การจัดกลุ่มข้อสรุปย่อย** ทำความเข้าใจกับข้อมูลแล้วสรุปเป็นหัวข้อย่อย (Sub-themes) ในแต่ละประเด็น พบว่ามีประเด็นใดที่เพิ่มเติมก็สามารถนำจัดเป็นกลุ่มข้อมูลและจัดให้เข้าหัวข้อใดหัวข้อหนึ่งเพิ่มเติมภายหลัง

(2) **การมองหาแบบแผน** ทำความเข้าใจตั้งแต่การเก็บข้อมูล การอ่านข้อมูล และการจัดแสดงข้อมูล แล้วจัดทำแผน เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกันระหว่างประเด็นหลักกับประเด็นย่อย

(3) **การพิสูจน์บทสรุป** ตรวจสอบกับผู้ให้ข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบข้อมูลที่เป็นข้อสรุปเพื่อความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูล หลังจากที่ได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากส่วนต่าง ๆ ตามประเด็นที่ต้องการ โดยวิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ในกรณีไม่ปักใจเชื่อข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลรายแรก จะต้องแสวงหาผู้ให้ข้อมูลในประเด็นนั้น จากผู้ให้ข้อมูลในประเด็นนั้น จากผู้ให้ข้อมูลรายที่สอง รายที่สาม ซึ่งจะดำเนินการใช้คำถามในประเด็นเดียวกันกับกลุ่มครุหมอบ บุคคลที่สังคมหรือชุมชนเคารพนับถือ และผู้รับจ้างจัดทำขึ้นหมาก รวมถึงคู่บ่าวสาวที่จะเข้าพิธีมงคลสมรส มีส่วนร่วมในการดำเนินการต่าง ๆ จนกว่าจะได้ข้อมูลที่ตอบสนองตามวัตถุประสงค์และเพื่อให้ข้อมูลที่มีความสอดคล้องและน่าเชื่อถือมากที่สุด

ผลการวิจัย

จากการศึกษาประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ การจัดขันหมากเพื่อการสู่ขอการแต่งงานของชาวจังหวัดสงขลา ดำเนินการศึกษาข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ใช้การสัมภาษณ์ครุหมอ และบุคคลที่เคารพนับถือ ผู้ที่รับจ้างในการจัดทำขันหมาก กลุ่มมรส จาก 127 ตำบล 16 อำเภอ โดยการสุ่มแบบเจาะจง การศึกษาจากสภาพความเป็นจริง โดยได้ดำเนินการตามขั้นตอนการศึกษาจากเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ดังนี้

สัมภาษณ์ครุหมอ หลังจากขบวนขันหมากเข้าสู่บริเวณพิธี หรือบ้านเจ้าสาวแล้ว เจ้าบ่าวซึ่งอยู่หลังขบวนขันหมากต้องรออยู่น้ำประตูป้าน หรือประตูห้องพิธี เพื่อจะรอทำพิธีหีบเหยียบ จับ เป็นการเสี่ยงทาย เจ้าบ่าว เป็นความเชื่ออย่างหนึ่งของคนในสมัยโบราณ แต่ในขณะยืนรอจะมีพิธีเซ้ครองเท้า ซึ่งในสมัยโบราณเป็นการล้างเท้า เพราะเจ้าบ่าวเดินย่ำโคลนกว่าจะถึงบ้านเจ้าสาว จึงต้องล้างเท้าให้สะอาดก่อนเข้าบ้าน ทางฝ่ายเจ้าสาวจะจัดเด็กน่ารัก แต่งตัวสวย ๆ สองคนถือผ้าเซ้ครองเท้าก่อนเข้าห้องเจ้าสาวหรือเข้าห้องพิธี รองเท้าจะต้องสะอาดก่อน เมื่อเซ้แล้วเจ้าบ่าวจะมอบของขวัญให้ ซึ่งนิยมเป็นมอบเงินเป็นของขวัญ เสร็จแล้วก็เดินผ่านประตูเข้ามาทำพิธี หีบ เหยียบ จับ โดยมีธาดใบใหญ่ ภายในมีขันน้ำ รวงข้าว เงินเหรียญ แหวนทอง หินลับมีดมีด ให้เจ้าบ่าวเลือกหีบเอง ถ้าเลือกหีบข้าวรวงถือว่าดี มีกินตลอด เป็นคน ทำมาหากินไม่เกียจคร้านทำงาน ถ้าหีบเงินเหรียญถือว่าดี เป็นคนที่มีทรัพย์สิน เงินทอง ถ้าหีบแหวนถือว่า เป็นคนชอบแต่งตัว ชอบโอ้อวดความหรูหรา ถ้าหีบหินลับมีดถือว่า เป็นลักษณะของคนที่มีความอดทน ความเป็นนักเลง ถ้าหีบมีดถือว่า ไว้ป้องกันตัวและสู้คน ถ้าหีบหมึกแพรกถือว่า เป็นคนที่อยู่ง่ายไม่เรื่องมาก แต่โดยมากให้เจ้าบ่าวหีบสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ตีที่สุด เหยียบหินในธาดมีน้ำถือว่า มีความต่อสู้อดทน จับธาดทั้งธาดส่งให้ผู้ใหญ่หรือครุหมอถือว่าเจ้าบ่าวเป็นคนที่สู้และเอาทุกอย่างเพื่อชีวิตคู่ที่มีความสุขเป็นครอบครัวที่ยั่งยืนต่อไปในอนาคต การไหว้บรรพบุรุษ ปู่ ย่า ตา ยาย เมื่อขันหมากมาถึงบ้านเจ้าสาว หรือสถานที่จัดงาน อุปกรณ์ที่ใช้มีดังนี้ เทียนขาว 1 เล่ม รูป 5 ดอก มะพร้าวอ่อน 1 คู่ กล้วยน้ำว่า 1 คู่ ไก่ต้ม 1 ตัว ผ้าขาว 1 ผืน (ประมาณ 4 สอก หรือ 2 เมตร) จัดโต๊ะผ้าขาวปูเครื่องเช่นไหว้ที่เตรียมไว้กลางแจ้ง หรือในห้องที่จัดงานรับขันหมาก หมอครุ ทำพิธีสวด เช่น ไหว้ดวงวิญญาณบรรพบุรุษ ปู่ ย่า ตา ยาย ให้มารับเครื่องเช่นไหว้ และรับรู้การแต่งงานของลูกหลาน

ผู้ให้คำสัมภาษณ์เป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในชีวิตสมรสที่เป็นแบบอย่างได้ เป็นผู้ประกอบพิธีมงคลสมรสให้กับคู่บ่าวสาว ตั้งแต่เป็นเจ้าแม่ในการสู่ขอประกาศพิธีหมั้น แต่ง ประกอบพิธีเรียงหมอน และส่งตัวเจ้าบ่าวสาวผู้สัมภาษณ์ว่า คู่สมรสมีบุตรธิดาที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดและประสบความสำเร็จทั้งการศึกษา และการงาน เป็นครูอาจารย์ แพทย์ เกษษกร วิศวกร และอาชีพสุจริตอื่น ๆ เป็นที่น่าชื่นอกชื่นใจ พิธีการเกี่ยวกับพิธีหมั้น แต่ง ของการสมรส จะมีความเชื่อในวัฒนธรรมและประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณ ส่วนกลุ่มบุคคลที่ประสบความสำเร็จในชีวิตครอบครัวที่เป็นแบบอย่างได้ ให้ความเห็นที่จะรักษาประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่สืบทอดกันมา ตั้งแต่ปู่ย่า ตายาย ให้คงอยู่ตลอดไปให้ยาวนานที่สุด และงานวิจัยนี้เป็นผลงานหนึ่งที่จะนำไปปฏิบัติและอ้างอิงได้

บุคคลที่รับจัดขันหมาก ก็อาศัยประสบการณ์ที่มีอยู่ถ่ายทอดลงสู่ทานขันหมากแสดงให้เห็น ศิลปะวัฒนธรรม ในรูปแบบการจัดพานขันหมาก เห็นถึงความมั่นคงและความอุดมสมบูรณ์ของอาหาร ขนมหวาน และผลไม้

ส่วนคู่บ่าว - สาว ส่วนใหญ่มีความเชื่อในการเข้าพิธีสู่ขอ หมั้น และการแต่ง มีพิธีพระ รดน้ำสังข์ รับคำอวย จากพระสงฆ์ และญาติผู้ใหญ่ที่มาร่วมงาน ให้มีชีวิตคู่ที่ยืนยาว มีอนาคตที่ก้าวไกล มั่นคง และร่ำรวย มีบุตรธิดา ที่แข็งแรง คุณแล เลี้ยงดูบิดามารดาได้ดี มีการศึกษาดี มีหน้าที่การงานดี

วิจารณ์

จากการศึกษาประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ การจัดขันหมากเพื่อการสู่ขอการแต่งงานของชาวจังหวัดสงขลาครั้งนี้ เป็นการวิจัยภาคสนาม โดยการศึกษาข้อมูลเชิงลึก (Study In depth) ของประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ การจัดขันหมากเพื่อการสู่ขอของชาวจังหวัดสงขลาในกลุ่มตัวอย่างที่เลือกแบบเจาะจง จำนวน 127 ตำบล 16 อำเภอ ในจังหวัดสงขลา ประเพณีขั้นตอนในการหมั้น สู่ขอ เพื่อการแต่งงาน เป็นกำหนดพิธีสมมติ เวลา เหตุการณ์ บุคคลและสถานที่ เพื่อปฏิบัติจริง การยกขันหมากจากบ้านเจ้าบ่าวสมมติว่าฤกษ์ เวลา 06.30 น. ญาติผู้ใหญ่แขกผู้มีเกียรติ เจ้าบ่าว และผู้ถือขันหมากพร้อม ณ บ้านเจ้าบ่าวเวลา 06.59 น. ผู้ที่กำกับขบวนขันหมากถือฤกษ์ตามเวลา แล้วยกขันหมากให้ผู้ถือแต่ละท่าน ตามลำดับโดยมีผู้ช่วยปฏิบัติงานดังนี้ ขันหมากบอก ขันหมากเอก (หัว) ขันหมากโท (คอ) ขันหมากตรี (กลาง) ขันพานดอกไม้ ขันพานของหมั้น (เพชร/ทอง) ขันพานของหมั้น (เงิน/ธนบัตร) ขันพานเทียนแพ ขันพานเทียนคู่ ขันพานไหว้พ่อแม่ ขันพานไถ่มัดค้ำ ขันพานอาหารมงคล 10 อย่าง ขันพานขนมมงคล 9 อย่าง ขันพานผลไม้มงคล 9 อย่าง ผู้ถือขันหมากทุกท่านตั้งขบวนขึ้นรถแล้วเคลื่อนขบวนขันหมากไปยังบ้านเจ้าสาว หรือโรงแรมที่จัดงาน (เวลา 07.19 น. เคลื่อนขบวน) เวลา 07.00 น. ผู้ใหญ่รับขันหมาก ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง และผู้มีเกียรติพร้อมในพิธี เวลา 08.00 น. ให้ผู้ใหญ่ที่รับขันหมากฝ่ายเจ้าสาวพร้อมที่หน้าห้องพิธี

เมื่อขันหมากบอกมาถึงห้องพิธี ผู้ใหญ่ที่ทำหน้าที่รับขันหมากประพรมน้ำมนต์ให้กับขันหมากและผู้ถือขันหมาก ผู้ใหญ่ที่ทำหน้าที่ถือขันหมากบอก รับขันหมากบอกเดินหน้าเข้าห้องพิธี ผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าสาว รับขันหมากเอก โท ตรี และขันหมากอื่น ๆ ตามลำดับเข้าห้องพิธีผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าสาวเมื่อรับขันหมากเรียบร้อย ดำเนินการแยกของในขันหมาก (ยกเว้นขันเอก) ส่วนหนึ่งฝ่ายเจ้าสาวเก็บไว้ ส่วนหนึ่งกินพร้อมกับพานขันหมาก แต่ละพานให้ผู้ถือมารับกลับไปพร้อมของชำร่วย ผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าสาว เจ้าบ่าว ฝ่ายละ 1 ท่าน ไปยังโต๊ะวางขันหมาก ทำพิธีไหว้ตายาย ผู้ใหญ่ทำหน้าที่รับเจ้าบ่าว อนุญาตให้เจ้าบ่าวเข้าประตูโดยจะปูเสื่อวางถาด มีน้ำรวงข้าว กล้วยตื๊งกาทินลับมีด ทอง บนเสื่อปูผ้าขาววางธนบัตรและเงินเหรียญ 9 ชนิด ฯลฯ ให้เจ้าบ่าวหยิบตามประเพณีและอนุญาตให้เจ้าบ่าวเข้าห้องพิธี มีเด็ก ๆ ทำหน้าที่เช็ดรองเท้าแล้วให้เจ้าบ่าวมานั่งที่เก้าอี้จัดวางไว้โดยเฉพาะ ขณะเจ้าบ่าวเข้าประตูผ่านเข้าห้องพิธี เด็ก ๆ น้อย ๆ ทำหน้าที่เช็ดรองเท้าเจ้าบ่าว เจ้าบ่าวให้รางวัลเด็ก ๆ เจ้าบ่าวพร้อมเพื่อนเจ้าบ่าว และญาติส่วนหนึ่งไปปรับตัวเจ้าสาวจากห้องหอบาประกอบพิธีหมั้นและแต่งที่ห้องพิธี โดยมีด้านต่าง ๆ เจ้าสาวกำหนด เมื่อเจ้าบ่าว เจ้าสาว มาถึงห้องพิธีทั้งคู่กราบพระรัตนตรัยโต๊ะหมู่บูชา แล้วมายืนคู่กันที่ด้านหน้าโศฟา เจริญประธานในพิธีนั่งโศฟา ตัวกลาง เจริญพ่อแม่เจ้าบ่าว-พ่อแม่เจ้าสาว นั่งซุกรับแขกด้านซ้ายมือ เจริญบ่าว - สาว กราบประธาน/คุณพ่อคุณแม่ เจริญให้ผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าบ่าวนำขันหมากสู่ขอ ขอให้เจ้าบ่าวส่งให้ คุณพ่อคุณแม่เจ้าสาวเป็นผู้รับ สินสอดทองหมั้นทั้งหมดให้ฝ่ายเจ้าสาวผ่านท่านประธานพิธี พิธีกรประกาศหมั้นให้เจ้าสาวและของหมั้นอื่น ๆ เจ้าบ่าวสวมแหวนให้เจ้าสาว เจ้าบ่าว - เจ้าสาวกราบพ่อแม่ทั้งสองฝ่ายและญาติผู้ใหญ่ เสร็จพิธีหมั้นถ่ายภาพเป็นที่ระลึก และเจ้าบ่าวเจ้าสาวนั่งที่เดิม คุณพ่อ คุณแม่ เจ้าสาว นั่งที่ซุกรับแขกตัวเดิม แล้วให้เจ้าบ่าว - เจ้าสาวกราบหนึ่งครั้ง ส่งพานรูปเทียนแพให้คุณพ่อคุณแม่ และรับพรพร้อมของรับไหว้ หลังจากรับพานรูปเทียนแพคืน แล้วกราบหนึ่งครั้ง เจ้าบ่าวเจ้าสาวขอพรคุณพ่อคุณแม่เจ้าบ่าว ปฏิบัติเช่นเดียวกับที่ ขอขมา

ขอพรคุณแม่เจ้าสาว เชิญญาติฝ่ายเจ้าสาวและฝ่ายเจ้าบ่าว นั่งรับไหว้เจ้าบ่าวเจ้าสาวปฏิบัติเช่นเดิม เจ้าบ่าว - เจ้าสาว จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยที่โต๊ะหมู่บูชา กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย อาราธนาศีล สมาทานศีล อาราธนาพระปริตร พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ถึงบท นโม 8 บท เจ้าบ่าว เจ้าสาว จุดเทียนที่หมอน้ามันต์ และยกหมอน้ามันต์ประเคนประธานสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ถึง บทพาหุงเจ้าบ่าว - เจ้าสาวร่วมกันตักบาตร เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบ เจ้าบ่าว - เจ้าสาว ร่วมกันประเคน ขันหมากเอกบาตร ปิ่นโต อาหาร และจตุปัจจัย แด่พระสงฆ์ ประธานสงฆ์ให้พร และกล่าวบทกวรดน้ำเจ้าบ่าว - เจ้าสาว กวรดน้ำรับพรจาก พระสงฆ์ กล่าวคำลาพระรัตนตรัย - เสรีจพิธี เวลา 10.00 น. (ส่งพระสงฆ์กลับวัด) พิธีกรเชิญบ่าวสาวประจำตั้งรดน้ำพร้อมด้วยเพื่อนเจ้าบ่าวเจ้าสาว ยืนด้านหลังคู่บ่าวสาว เชิญประธานคล้องมาลัย มงคลสวมมงคล/รดน้ำประสาทรเป็นปฐมฤกษ์ และเจิมหน้าคู่บ่าวสาว เชิญคุณแม่ฝ่ายหญิงรดน้ำ เชิญคุณแม่พ่อคุณแม่ ฝ่ายชายรดน้ำ เชิญแขกผู้มีเกียรติผู้ใหญ่ และญาติผู้ใหญ่รดน้ำตามลำดับจนหมด เชิญประธานที่สวมมงคล ถอดมงคลและอวยพรให้คู่บ่าวสาว ถ่ายภาพที่ระลึก ร่วมรับประทานอาหาร

เลี้ยงฉลองมงคลสมรสเวลากลางคืน มีรายละเอียดดังนี้ 1) ต้อนรับแขก และญาติที่หน้าประตู ห้องจัดเลี้ยง แจกของชำร่วย รับซอง เขียนคำอวยพร 2) เมื่อแขกพร้อม (ประมาณอาหารจานที่ 2 เปิดตัวพิธีกร ชม วีทีอาร์ ประวัติน้ำบ่าวสาว 3) เชิญเจ้าบ่าว - เจ้าสาว ขึ้นบนเวทีนำคู่บ่าวสาว 4) เชิญประธานขึ้นคล้องมาลัยมงคลและ กล่าวอวยพรให้โอวาทแก่คู่บ่าว - สาว 5) เชิญคุณแม่พ่อคุณแม่ขึ้นบนเวที และเชิญตัวแทนเจ้าภาพ กล่าวขอบคุณแขก 6) สัมภาษณ์คู่บ่าว -สาว และให้คู่บ่าว - สาว กล่าวขอบคุณแขกผู้มีเกียรติบนเวที 7) เชิญบ่าว -สาว จุดเทียนชัย ตัดเค้กมงคล/เปิดแชมเปญ 8) เจ้าบ่าว - เจ้าสาว ลงจากเวทีขอบคุณแขก ตามโต๊ะและถ่ายภาพเป็นที่ระลึก 9) ชมการแสดงจินตลีลาประยุกต์และฟังเพลงพร้อมรับประทานอาหาร 10) เชิญผู้ใหญ่บ่าว - สาว หรือตัวแทน สองฝ่ายขึ้นแขกผู้มีเกียรติ (สลับกับนักร้อง) ตามจังหวะที่เหมาะสม (ถ้ามี) 11) เมื่อขอบคุณแขกตามโต๊ะครบแล้ว เมื่ออาหารชุดสุดท้ายออก เจ้าบ่าวและเจ้าสาว และพ่อแม่ทั้งสองฝ่ายญาติยืนส่งแขกที่ประตู ห้องจัดเลี้ยงฉลอง มงคลสมรส

รูปแบบการจัดขันหมาก บริวารและเครื่องเช่นไหว้ เป็นหน้าที่ของฝ่ายชาย ได้จัดหลายแบบ ตามยุคสมัย และความนิยมของท้องถิ่นสุดแล้วแต่ผู้อาวุโสที่ผู้คนเชื่อถือคิดประดิษฐ์ขึ้น ไม่อาจพูดได้ว่าแบบใดของใครผิด ของใครถูก ผู้วิจัยขอบอกเล่าตามแบบอย่าง ของอาจารย์สุสติ เจริญพงศ์ ซึ่งเป็นแม่แบบผู้หนึ่งของการจัดขัน หมากของจังหวัดสงขลา ซึ่งมีผู้เห็นว่าจัดได้กะทัดรัด ไม่ยุ่งยาก จำนวนขันหมากไม่มากเกินไป พอเหมาะกับ สมัยนิยม เนื่องจากการเชื่อเชิญคนถือขันหมาก คนรับขันหมาก นับวันแต่จะเชื่อเชิญได้ยากขึ้น เนื่องจากฤกษ์ยาม ขันหมากมักเป็นเวลาเข้าตู่ การจัดขันหมากของอาจารย์สุสติ เจริญพงศ์ สวยงามตามสมควร เหมาะสมกับ เครื่องแสดงความนับถือ แสดงความรัก โดยพยายามเลือกใช้วัสดุที่เป็นธรรมชาติ หาได้ง่าย ขันหมาก ดอกไม้ ธูป เทียน ขันหมาก ประกอบด้วย หมาก พลู เช่น ในการขอศีล (อาราธนาพระภิกษุสงฆ์ให้ศีล) ต้องประเคน พานหมากพลุก่อน พิธีเบิกโรง คนตรี ปี่พาทย์ มโนราห์ หนึ่งตระกูลก็ต้องมีพานหมากพลู บรรดาผู้คนหรือเชื้อ ชาติใดที่นิยมกินหมาก มักนิยมว่าเครื่องขันหมากเป็นเครื่องสมานไมตรี บ้านเรือนต้องมีเขียนหมาก ใครขึ้นเรือ ขานก็ยกเขียนหมากต้อนรับ ใครเดินผ่านหน้าบ้านก็ร้องเรียกให้หยุดกินน้ำ กินหมากพลู ทั้งยังถือว่าเป็นเครื่อง แสดงเกียรติยศอย่างหนึ่ง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานเครื่องยศให้เจ้านายและขุนนาง จะต้องมีพานหมากเป็นส่วน สำคัญ องค์พระเจ้าอยู่หัวทรงมีพานพระศรี เป็นส่วนสำคัญ องค์พระเจ้าอยู่หัวก็ทรงมีพานพระศรี เป็นส่วนหนึ่ง ของเครื่องราชูปโภค ในพิธีสู่ขอ พิธีหมั้น พิธีแต่งงาน จึงนิยมยกขันหมากเป็นเครื่องแสดงความรักใคร่ นับถือ แสดงคารวะ เพื่อเป็นเกียรติเป็นศรีแก่เผ่าแก่และบิดามารดาฝ่ายหญิง และเพื่อเป็นสิริมงคลแก่คู่หมั้น คู่บ่าว-สาว

(1) **ขันหมากเอก** ถือเป็นขันสำคัญ ต้องเลือกขันใบใหญ่ ๆ สวยงามเป็นขันหมากเอก วิธีจัดเริ่มด้วยรองขันหมากด้วยใบเงิน ใบทอง ใบนาค แล้วโรยด้วยดอกบานไม่รู้โรย ดอกกรัก เพื่อเป็นสิริมงคล ตามชื่อใบไม้ ดอกไม้ แล้วเป็นเย็บใบตองเป็นกลีบ 2 ชั้น ประดับโดยรอบปากขันให้กลีบใบตองสูงกว่าปากขันเล็กน้อย ต่อจากนั้นวางใบพลู 4 เรียง ๆ ละ 8 ใบ โดยรอบขัน ใส่ถุงเงิน ถุงทอง ถุงข้าวเปลือก ถุงถั่ว ถุงงา เพื่อความเจริญงอกงาม ใส่หมากดิบ 8 ลูก ซึ่งแกะสลักเป็นลวดลายดอกพิกุลให้สวยงาม พับใบตองเป็นกลีบรูปกลวงสวมปากขันหมากให้พอดี ปากกลวงเย็บกลีบโดยรอบ คาดยอดกรวยด้วยดอกกุหลาบเย็บเป็นดอกขำคาดต่ำลงมาประมาณ 4 นิ้ว ใต้กลีบที่สวมปากกรวยเย็บแบบ 3 ดอก ผูกอุบะร้อยกรวย ห้อยรอบปลายกรวย อุบะดอกจำปา หากไม่ทำเป็นอุบะอาจเย็บแบบเป็นดอกไม้ประดับให้เรียงร้อยน่าชม ปากกรวยที่เย็บจับนั้นอาจคล้อยมาลัยทับอีกชั้น ปากขันจะห้อยอุบะโดยรอบก็ได้

(2) **ขันหมากโท** ใส่หมากพลูจำนวนเท่ากัน และจัดแบบเดียวกันกับขันหมากเอก รองขันหมากด้วยใบเงิน ใบทอง ใบนาค แล้วโรยด้วยดอกบานไม่รู้โรย ดอกกรัก แต่ไม่ต้องใส่ถุงเงิน ถุงทอง ถุงข้าวเปลือก ถุงถั่ว ถุงงา

(3) **ขันหมากตรี** ใส่หมากพลูจำนวนเท่ากัน และจัดแบบเดียวกันกับขันหมากโทครั้งจัดขันหมากเอก โท ตรี เสร็จ ผู้จัดขันหมาก วางขันหมากเรียงแถว จูฐูป เทียน นั่งประนมมือสวดมนต์ด้วยบทชุมนุมเทวดาก่อน แล้วว่า นโมตัสสะ 3 จบ บูชาพระรัตนตรัย กราบพระ 3 ครั้ง ต่อจากนั้นประนมมืออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อัญเชิญอนุภาพทั่วจตุโลกบาล พระเสื้อเมือง พระทรงเมือง อัญเชิญพระสยามเทวาธิราช กราบอัญเชิญพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พระบารมีของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จงบันดาล ปกเกล้าฯ ปกกระหม่อมให้ นาย นางสาว (ชื่อ-สกุล ของคู่บ่าว-สาว) เจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ ครองชีวิตสมบูรณ์ด้วยสันติสุข ยั่งยืน กระทั่งถ้อยไม่เพ้ายอดทอง กระบองยอดเพชร

(4) **พานดอกไม้** จัดด้วยพานกาไหล่ทอง 1 ใบ กรูด้วยโอเอซิส แฉ่น้ำให้อิ่มตัวแล้วปูทับโอเอซิสด้วยใบเงินใบทอง ปักดอกกุหลาบจะปักโปร่งด้วยกุหลาบกำยานยาว หรือปักแน่นเต็มพานเห็นแต่ดอกกุหลาบเป็นพุ่มก็แล้วแต่ พานดอกไม้เป็นเครื่องแสดงความนับถือเช่นกัน

(5) **พานรูป เทียนแพ** เป็นเครื่องแสดงความเคารพนับถือที่ฝ่ายชายนำไปแสดงความเคารพนับถือผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง เพื่อให้คู่หมั้นแสดงความเคารพนับถือผู้อาวุโสที่เป็นผู้ประกอบพิธีและบิดามารดาและแสดงความคารวะแขกผู้มีเกียรติที่เป็นสักขีพยาน ตลอดผู้ถือขันหมากและผู้รับขันหมากเทียนแพ จัดด้วยรูป เทียนแพและพานกาไหล่ทอง ตัดแผ่นโคมเท่าปากพานวางพาดในพาน หุ้มด้วยกระดาษฟรอยด์ ผูกตาข่ายด้วยดอกลิลลี่คลุมปากพาน ห้อยอุบะดอกจำปารอบพาน หรือผูกตาข่ายรอบพาน ห้อยอุบะ บนตาข่ายวางแผนรูป เทียนแพ จำนวน 7 ชั้น โดยวางแผนรูปบนแผนเทียน รัศมีแผนรูปเทียนแพด้วย ดินทอง กระถางประดิษฐ์ด้วยดอกขำที่ตกแต่งจากกลีบกุหลาบ ม้วนใบตองเป็นรูปกรวย ปิดกระถาง ปากกรวยเย็บกลีบใบตองประดับ ปากกรวยปักดอกขำ ผ่ากรวยจัดทำให้เปิดได้

ลินสอดทองหมั้น มีรายละเอียด ดังนี้

(1) **พานลินสอด** จัดด้วยพานกาไหล่ทอง ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 8 นิ้ว พับใบตองเป็นกลีบเย็บซ้อนกัน ความยาวเท่ากับรอบวงในของขอบพาน ตัดแผ่นโคมเป็นรูปวงกลมเท่าปากพาน หุ้มด้วยกระดาษฟรอยด์ วางตาข่ายบนพานให้ต่ำกว่าใบตอง 1 นิ้ว ปักประดับด้วยดอกบานไม่รู้โรยสีแดงเป็นรูปหัวใจ

ตรงกลางแผ่นโฟม ปักประดับด้วยดอกกรักโดยรอบเป็นรูปหัวใจเต็มแผ่นโฟม ผูกปึกเงินสินสอดด้วยริบบิ้นสีทอง แล้ววางบนพานที่ตกแต่งดังกล่าวแล้ว

(2) **พานของหมั้น** จัดด้วยพานใหญ่ทอง ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 8 นิ้ว ตัดแผ่นโฟมเป็นรูปวงกลมเท่าปากพาน หุ้มด้วยกระดาษฟรอยด์ วางแผ่นโฟมให้เสมอกับขอบพาน ตกแต่งด้วยใบตองพับเป็นกลีบและกลีบกุหลาบรอบพานให้สวยงาม กดด้วยลวดรูปตัวยูให้มันคง แข็งแรง และปักดอกบานไม่รู้โรยสีแดงเป็นรูปหัวใจตรงกลางแผ่นโฟม ปักดอกบานไม่รู้โรยและดอกกรักวางตลับแหวนเพชร ตลับสร้อยคอ และกล่องกำไลมือ ใช้เทปกาว 2 หน้ายึดตลับและกล่องกับโหมม ป้องกันมิให้ตกหล่น เปิดได้เฉพาะฝา

บริวารขันหมาก ประกอบด้วย

(1) **พานผ้าไหว้และเทียนคู่** จัดผ้าขาวกว้าง 2 ศอก ยาว 8 ศอก หรือประมาณ 3 หลา พับผ้าตามขวางขนาด 4 นิ้ว พับเป็นกลีบตลอดทั้ง 3 หลา แล้วพับกึ่งกลางเข้าหากัน มัดด้วยเชือกให้แน่น และผูกริบบิ้นทับเชือก ดัดใบให้สวยงาม คลี่ปลายผ้าออกเป็นรูปพัดการประดิษฐ์เทียนคู่ ทำด้วยเทียนสีขาว ยาว 8-10 นิ้ว เส้นผ่าศูนย์กลาง 1 นิ้ว จำนวน 2 เล่ม แต่ละเล่มห่อกระดาษฟรอยด์ให้เรียบร้อย และพันด้วยริบบิ้นสีชมพู ผูกเทียนทั้ง 2 เล่มขนาดติดกับก้อนโอเอซิส ขนาดพองาม หุ้มด้วยกระดาษฟรอยด์ วางบนผ้าขาวและตรึงติดด้วยหมุดให้แข็งแรง พานผ้าไหว้และเทียนคู่ ใช้พานกาใหญ่ทองกว้าง 8-10 นิ้ว รอบขอบพานประดับด้วยใบตองที่พับเป็นกลีบกุหลาบ และเย็บร้อยเรียงให้ได้ระยะเสมอรอบขอบพาน ตัดใบตองเป็นรูปวงกลมเท่ากันกับพานกาใหญ่ทอง ปักดอกไม้ประดับบนเทียนคู่ให้สวยงามตามต้องการ

(2) **ถาดขนมมงคล** เย็บกระทงใบตองเป็นกลีบบัว กว้าง 5 นิ้ว ลึก 3 นิ้ว จำนวน 7 ใบ บรรจุขนมทองหยิบ ทองหยอด ขนมทองเอก ขนมฝอยทอง ขนมข้าวเหนียว ขนมจ่ามงกุฎ ขนมเสน่ห์จันทร์ ขนมที่ขึ้นต้นด้วย “ทอง” เหล่านี้ หมายถึง ให้คู่บ่าว-สาว มีเงินมีทอง มีฐานะมั่นคง ขนมข้าวเหนียว ให้มีความรักเหนียวแน่นมั่นคง ขนมจ่ามงกุฎ เป็นนิมิตหมายที่ดี มีหน้าที่การงานถึงขั้นสูงสุด ขนมเสน่ห์จันทร์ มีเสน่ห์ ผู้คนรักใคร่ ถาดขนมมงคลใช้ถาดทองเหลือง ปากกว้างประมาณ 12 นิ้ว ขอบถาดประดับด้วยใบตองที่พับเป็นกลีบกุหลาบ และเย็บร้อยเรียงให้ได้ระยะเสมอกันหมดขอบรอบถาดให้สวยงาม กั้นถาดรองด้วยใบตองใส่กระทงขนมมงคลทั้ง 7 กระทงลงในถาดทองเหลือง คนไทยเชื้อสายจีน อาจมีขนมเปี๊ยะด้วย โดยห่อขนมเปี๊ยะด้วยแผ่นพลาสติกใสทุกชิ้นวางในถาดทองเหลืองที่ประดับด้วยใบตองเช่นเดียวกับถาดขนมมงคล

(3) **ถาดผลไม้** ผลไม้ที่นำไปแสดงการवेशแก่ฝ่ายหญิง ได้แก่ ส้มโอ 1 ลูก มะพร้าว 1 ลูก ปาดหัวแล้วประดับด้วยใบตอง เช่นเดียวกับถาดขนมมงคล ผลไม้เหล่านี้เป็นเครื่องหมายถึงความเจริญงอกงามทางผลผลิตจากสังคมเกษตรกรรม ในสมัยโบราณนิยมใช้หม่อมะพร้าว และหน่อกล้วย หน่ออ้อย ทั้งต้น ทั้งราก เพื่อให้คู่บ่าว-สาวนำไปปลูกสร้างผลผลิตของครอบครัวใหม่ ปัจจุบันได้ตัดทอนมาเป็นเฉพาะผลไม้ ซึ่งยังคงสะท้อนความหมายของความอุดมสมบูรณ์เช่นเดิม

เครื่องเซ่นไหว้ คนไทยนิยมจัดเครื่องเซ่นไหว้เพื่อให้คู่มงคลสมรสเซ่นไหว้บรรพบุรุษ ดังนี้

(1) ไก่กั๊กดำ (เช่นวัก) และเครื่องเซ่นไหว้ ไก่ที่นำมาทำไก่กั๊กดำต้องเป็นไก่ตัวผู้ เอาเครื่องในออกให้หมด นึ่งทั้งตัว ห่อด้วยกระดาษฟรอยด์ ตกแต่งปากไก่ด้วยทองคำเปลว จัดไก่ใส่ถาดทองเหลืองที่ประดับด้วยใบตองเช่นเดียวกับถาดขนมมงคล พร้อมด้วยเซ่นไหว้อื่น ๆ คือ ปลาหมี่หิวมีหาง 1 ตัว ขนมขาว-แดง 1 ถ้วย (ขนมชั้น) ข้าวเหนียวเหลือง 1 จาน เหล้า 1 ขวด ข้าวสุก 1 จาน น้ำ 1 แก้ว

(2) ความหมายของเครื่องเซ่นไหว้ (ธรรมเนียมจีน) ดังนี้

- 1) ไก่ หมายถึง ความเจริญก้าวหน้า ไก่ที่นำมาเซ่นไหว้ต้องมีหัว มีหาง และมีตีน เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสมบูรณ์
- 2) ปลาทั้งตัว หมายถึง การอยู่ร่วมกันและความอุดมสมบูรณ์
- 3) ขนมห่าง หมายถึง ความหวานชื่น ราบรื่นในชีวิต ขนมห่างที่ใส่ชะลอม หมายถึง ความหวานชื่นอันสมบูรณ์
- 4) ขนมหี้น หมายถึง ความหวานชื่น ราบรื่นในชีวิต รูปลักษณะเป็นกรวยแหลม มีลักษณะเป็นมงคลเหมือนเจดีย์
- 5) ขนมน้ำขี้ หมายถึง ความเจริญเติบโต
- 6) ขนมน้ำพริก หมายถึง ความเพิ่มพูน รุ่งเรือง เฟื่องฟู
- 7) ขนมน้ำส้ม หมายถึง ความรุ่งเรือง เฟื่องฟู
- 8) ซาลาเปา เพื่อปิดเป่าโรคภัยไข้เจ็บ
- 9) เส้นหมี่ หมายถึง ชีวิตที่ยืนยาว เวลามาเซ่นไหว้จึงไม่ควรตัด
- 10) ขนมห้าหนวยบัว กระจ่าง หมั่นโถว และคิมซ่า หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์ และความร่ำรวยของบ้าน
- 11) เม็ดบัว หมายถึง การมีลูกหลานที่เป็นชาย
- 12) เกาลัด หมายถึง เงิน
- 13) ถั่วตัด หมายถึง แถ่งเงิน

พิธีสมโภชขันหมาก ฝ่ายชายเป็นผู้จัดพิธีสมโภชขันหมาก เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ นาย
นางสาว (ชื่อคู่บ่าว-สาว) ผู้ทำการสมรสเวลา และสถานที่ ควรจัดเวลา 19.00 น. จัดพิธีในโรงเรือน
ไม่ควรจัดที่ระเบียงบ้าน เป็นห้องที่สะอาด ไม่รุงรัง หากเป็นห้องพระจะดีมาก โต๊ะตั้งขันหมาก ปูผ้าขาว วาง
ขันหมากสูง ๆ ไว้ด้านใน ขันต่ำ ไว้ด้านนอก ด้านหน้าวางกระถามรูป รูปพิธี 3 ก้าน เชิงเทียน 1 คู่ ใช้เทียนสีขาว
(ห้ามใช้เทียนสีเหลือง เนื่องด้วยเทียนสีเหลืองใช้เฉพาะในงานอวมงคล) แจกกันดอกไม้สด 1 คู่ เทียนชนวน 1 เล่ม
ปูเสื่อ หรือพรมหน้าโต๊ะขันหมากสำหรับผู้เข้าร่วมพิธี เชิญบิดามารดาของฝ่ายชาย และคณะญาติมานั่งร่วมพิธี
ครั้นถึงเวลากำหนด เจ้าบ่าวจุดธูป เทียน บูชาพระ (ณ ที่บูชาพระของโรงเรือนนั้น) กราบอธิษฐาน 3 ครั้ง ว่า
คาถาขุมนวมเทวดา ว่านโมตัสสะ 3 จบ กล่าวคำบูชาพระ กราบทุกบท กล่าวคำอัญเชิญคุณพระศรีรัตนตรัย สิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์ทั่วสากลโลก เทพดาทุกชั้นฟ้า ท้าวจตุโลกบาล พระเสื้อเมือง พระทรงเมือง พระสยามเทวาธิราช
กราบอัญเชิญพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พระบารมีของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี
นาถ จงปกเกล้าฯ ปกกระหม่อมให้นาย นางสาว (ชื่อคู่บ่าว-สาว) มีความสุข เจริญด้วย
อายุ วรรณะ สุขะ พละ ขอให้ชีวิตสมรสมีแต่ สันติสุข ผาสุก ราบรื่น ยั่งยืน มั่นคง กระทั่งถือน้ำพิพัฒน์
กระบองยอดเพชร ผู้ร่วมกราบพระ 3 ครั้ง เสร็จพิธี

การทำวิจัยในครั้งนี้ทำให้ผู้วิจัย เกิดแนวคิดในการที่จะพัฒนาและศึกษาการจัดขันหมากเปรียบเทียบของ
ศาสนาต่าง ๆ ในด้านพิธีกรรมการจัดขันหมากของแต่ละศาสนา ในแถบอาเซียนต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอบคุณนายแพทย์ทวิศักดิ์ นพเกสร ภาควิชาเวชศาสตร์ ชุมชน คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ดร.อุทัย ตลุสเกษม อธิการบดี มหาวิทยาลัยศิลปากร อาจารย์ ดร.สุชน เจริญพงศ์ สังกัด ข้าราชการเกษียณอายุ อดีตอาจารย์มหาวิทยาลัยทักษิณ อาจารย์ภิญโญ ต้นพิทยคุปต์ อดีตรองอธิการบดีมหาวิทยาลัยทักษิณ เป็นผู้ให้คำปรึกษาในการทำวิจัยครั้งนี้และผศ. อิศริยาภรณ์ ดำรงรักษ์ ซึ่งให้คำปรึกษาการเขียนบทความลงวารสารที่ถูกต้อง การวิจัยครั้งนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากคณะวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

บรรณานุกรม

กองวิชาการ 09. (2539). **ประเพณี พิธีมงคลไทย.**

กรุงเทพฯ : เจริญกิจ.

ชนันท์ สุวรรณทอง. (2543). **108 ประเพณีพิธีไทย.**

กรุงเทพฯ : ภูมิไทย.

ทรงวิทย์ แก้วศรี. (2545). **เอกลักษณ์ไทย.** กรุงเทพฯ

: สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ.

นงเยาว์ ชาญนรงค์. (2542). **วัฒนธรรมและศาสนา.**

กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระครูใบฎีกาสมนุ์ สุนทรโร. (2520). **ศาสนาพิธีและ**

ประเพณีไทย. กรุงเทพฯ : ก้าวหน้าการพิมพ์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรม ฉบับราช**

บัณฑิตสถาน พ.ศ.2542. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊ค.

ศรีมหาโพธิ์ บัณฑิต. (2545). **ประเพณีสี่ภาคของไทย.**

กรุงเทพฯ : เลียงเชียงจงเจริญ.

ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย. (2533). นนทบุรี

: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

สังคมและวัฒนธรรมไทย. (2533). นนทบุรี :

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

สุชน ผุสดี เจริญพงศ์. (2554). **สมรส...อย่างไรให้**

เกิด...มงคล. สงขลา : โรงพิมพ์นำผล.